

Η ΧΙΩΤΙΣΣΑ ΣΟΥΛΤΑΝΑ

KÖSEM

Η πιό μεγάλη ἴσως γυναίκα, πού ἔγινε Σουλτάνα καί ἔκαμινεν ὅ,τι ἤθελε ἔς τὸ Τουρκικὸ Κράτος, ἦτο ἡ χιώτισσα Kösem ἡ «φρεγγαροπρόσωπη» (Machreiker, τουρκ.). Καμμιά δὲ ἄλλη βασίλισσα δὲν εἶδε τραγικώτερα γεγονότα, καμμιά δὲν ἀνέβη τόσο ψηλὰ γιὰ νὰ γκρεμίση μὲ τὸν πιό ἀθλιο τρόπο, γιὰ νὰ τὴν πνίξουν εὐνοῦχοι μὲ σχοινάκια παραπετασμάτων! Δὲν ξέρω γιὰτί τέτοιο ὕλικὸ δὲν τὸ χρησιμοποίησε ἡ λογοτεχνία, πού καταπιάστηκε μὲ γυναῖκες ἄλλες, πιό δεύτερες, μὲ ὀλιγώτερα στοιχεῖα ψυχολογικά, μὲ ὀλιγώτερες τραγικὲς ἀντιθέσεις. Ἴσως ἔπρεπε νὰ γίνη πιό γνωστὴ ἡ Kösem καί γι' αὐτὸ ἀποφάσισα νὰ τὴν ξεθάψω ἀπὸ τὸ χάος τῆς τουρκικῆς ἱστορίας.

Ἄν ἀνοίξετε τὴν Ἰσλαμικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία (Encyclopédie de l' Islam), πού τὴν γράφουν οἱ εἰδικοὶ Τουρκολόγοι ὅλου τοῦ κόσμου, θὰ ἰδῆτε ὅτι ὁ εἰδικὸς πού ἔγραψε τὴ βιογραφία τῆς Kösem ξέρει πῶς ἦτο ἑλληνίδα ἀλλ' ὄχι πῶς ἦτο καί χιώτισσα. Καί ὅμως ἐγὼ εὐρῆκα ἕως τώρα δυὸ μαρτυρίες πῶς ἡ Kösem ἦτο ἀπὸ τὴν Χίο καί θὰ ὑπάρχουν χωρὶς ἄλλο καί ἄλλες. Ὁ De Chassepol (Histoire des grands Vizirs Coprogli Bacha. Amsterdam 1676 σ. 85) καί ὁ Fontana (Historia delle due ultimi Visiri. Venezia 1683 σ. 74) τὸ βεβαιώνουν κατηγορηματικὰ καί προσθέτουν μάλιστα ὅτι ἡ Kösem ἦτο

ἀπὸ ἀρχοντικῆ οἰκογένεια. Ὁ δὲ Della Vale (Voyages dans la Turquie τ. 1 Rouen 1745 σ. 94) δίδει τὴν πληροφορία ὅτι ἡ τραγικὴ γυναῖκα, πού μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ μᾶς σήμερα, ἦτο κόρη παπᾶ!

Οἱ Τοῦρκοι πῆραν τὴν Χίο στὰ 1566, ἀλλ' ἴσως ἀργότερα αἰχμαλωτίσθηκε ἡ Kösem (ποιοῦ νὰ εἶναι τὸ χριστιανικὸ τῆς ὄνομα;), γιὰ τὴν συχνὰ οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν αἰχμαλωσία καὶ σὲ τουρκικοὺς πιά τόπους (αὐτὸ εἶναι τουρκικὴ εἰδικότητα) γιὰ νὰ μαζέβουν κορίτσια, παιδιὰ καὶ μεγάλους ἀκόμη πού τοὺς πουλοῦσαν αὐτοὺς εἰς παζάρια γιὰ λεπτά. Ἀπὸ τὰ κορίτσια τὰ πιὸ ὁμορφα πῆγαιναν εἰς τὸ χαρέμι καὶ ἔτσι μιὰ μοιραία ἡμέρα ἡ «φεγγαροπόσωπη» χιώτισσα ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία βρέθηκε εἰς τὸ σουλτανικὸ Σαράϊ, ποιοῦς ξέρει πῶς καὶ πότε.

Ἔστερα ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν τοῦ μεγαλοπρεπῆ καὶ ἔστερα ἀπὸ τὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571), ὅπως λέγεται, καὶ ἔστερα ἀπὸ τὴν βεζιρεία τοῦ ἀρνησίθρησκου καὶ ἱκανοῦ Σλάβου βεζιρη Σοκόλη ἀρχίζει μιὰ ἀπίστευτη παρακμὴ, ἓνα φοβερὸ σῶφισμα καὶ κατακύλισμα τῶν Τούρκων Σουλτάνων. Ἡ πεντηκονταετία μάλιστα, πού ἔζησε καὶ ἡ Kösem, ὡς Σουλτάνα ἢ βασίλισσα μητέρα (βαλιδὲ) εἶναι ἴσως ἡ χειρότερη τουρκικὴ ἐποχὴ, πού δὲν ἔμεινε ἐγκλημα πού νὰ μὴ γίνῃ, ἀφοῦ σ' αὐτὸ τὸ διάστημα καὶ Σουλτάνους γκρεμίζουν ἀπὸ τὸν θρόνο. Σκοτωμοί, στραγγαλισμοί, δημεύσεις περιουσιῶν εἶναι πράγματα καθημερινὰ πού δὲν κάμνουν ἐντύπωση.

Τὸ 1603 ἔγινε Σουλτάνος ὁ Ἀχμέτ ὁ πρῶτος σὲ ἡλικία 15 χρονῶν. Ἀπὸ τοῖς πρῶτες δουλειές του ἦτο νὰ κλείσῃ τὴν ἄλλοτε πανίσχυρη βενετσιάνα Σουλτάνα Baffo (βλ. E. Spagnì, Una Sultana veneziana. Nuovo Archivio Veneto τ. 19 [1900] σ. 241-348) εἰς παλαιὰ σουλτανικὰ παλάτια, ὅπου ἡ δυστυχισμένη ἀπόθανε ἀπὸ τὴν πείνα! Ἐίλεν αὐτὸ τὸ ἐγκλημα τοῦ Ἀχμέτ καμμιά σχέσι μὲ τοὺς ἔρωτές του; Ποιοῦς ξέρει.

Ὁ Ἀχμέτ εἶχε συνηθίσει εἰς τὸ ἐγκλημα εἰς τὰ σουλτανικὰ παλάτια καὶ δὲν του ἔκαμε καμμιά ἐντύπωση. Ὁ πατέρας

του Μεχμέτ ὁ τρίτος ἔπνιξε νομιμώτατα δεκαεννέα ἀδελφούς του γιὰ νὰ μὴ τον ἐνοχλήσουν καὶ θελήσουν ποτὲ νὰ του πάρουν τὸν θρόνο. Εὐκολώτερα λοιπὸν ἤμπορεῖ νὰ σκοτώσῃ ὁ Ἀχμέτ ὑπουργούς, πασάδες κλπ.

Ἐν τῷ σουλτανικῷ χαρέμι ἔκαμε ξεχωριστὴ ἐντύπωσις τὸν Ἀχμέτ ἢ ὁμορφη Kösem, ἐνῶ ἦτο ἴσως μεγαλύτερή του, καὶ τὴν ἔκαμε Σουλτάνα καὶ τὴν ἀγάπησε θερμὰ μέχρι τοῦ θανάτου του (1617). Πῶς ἔβλεπεν ἀρά γε ἡ Kösem τοὺς σκοτωμοὺς ποὺ ἔκαμνεν ὁ Ἀχμέτ; Προσπάθισε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἢ συνήθισε κι' αὐτὴ ἔς τὸ ἐγκλημα; Ποιὸς ξέρει!

Ὅταν ἀπόθανεν ὁ παραλυμένος Ἀχμέτ τὸ 1617, (τὸ περίφημο τζαμί Ἀχμετιέ θυμίζει τὸ ὄνομά του) νέος ἀκόμη, ἔγινε Σουλτάνος ὁ γυιὸς του Ὁσμάν Β' σὲ ἡλικία 14 ἐτῶν καὶ φυσικὰ διάφοροι βεζίρηδες ἔκαμναν ὅ,τι ἤθελαν. Γι' αὐτὸ οἱ Γενίτσαροι σηκώθηκαν, πῆγαν ἔς τὸ Παλάτι, πῆραν τὸν Ὁσμάν καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴ τοῦ Ἐπταπυργίου καὶ ἔπειτα τὸν σκότωσαν, καθὼς καὶ τὸν μεγάλο Βεζίρη. Ἡ Kösem ἔμελλε νὰ ἰδῇ καὶ τὸν τέτοιο σκοτωμὸ τοῦ παιδιοῦ της, πρώτου Σουλτάνου ποὺ σκοτωνότανε ἔτσι ἄγρια ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀλλ' ὄχι καὶ τελευταῖο.

Εἰς τὸν αἱματωμένο σουλτανικὸ θρόνο ἀναβαίνει τώρα (1623-1640) ἄλλο παιδί τῆς Kösem, ὁ ἀδελφὸς ταῦ Ὁσμάν Β' Μουράτ ὁ τέταρτος σὲ ἡλικία 13 ἐτῶν καὶ αὐτὸς! Ἐν τὴν ἀρχὴν ὁ Μουράτ ἄκουε τὴν μητέρα του, ἀργότερα δμως μόνο «τοὺς εὐνοούμενους του» καὶ εἰς τὸ διάστημα 1632-7 ὁ Μουράτ σκότωσε 25000 ἀνθρώπους καὶ κατήντησε ὁ πιὸ ὠμὸς Σουλτάνος, ὁ «Νέρων» τῆς Τουρκίας. Παραλυμένος καὶ αὐτὸς ἀπόθανε νέος καὶ τὴν τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς του ἔδιδε τὴν διαταγὴ νὰ σκοτώσουν τὸν τελευταῖο του ἀδελφόν, τὸν Ἰμπραήμ! Μόλις, μὲ χίλιους-δύο τρόπους, μπόρεσε νὰ τον σώσῃ ἡ Kösem. Ἔτσι ἔγινεν ὁ Ἰμπραήμ τὸ 1640 βασιλιάς.

Αὐτὸς εἶναι ὁ Σουλτάνος ποὺ ἄρχισε τὸν Κρητικὸ πόλεμο, ὁ ὁποῖος καὶ ἔγινε αἰτία τοῦ θανάτου του. Οἱ πρώτες ἀποτυχίες τῶν Τούρκων ἔς τὴν Κρήτη ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἐνωθῇ ὁ κληρὸς (οἱ οὐλεμάδες) καὶ ὁ στρατὸς τῶν Γενιτσάρων, ποὺ

δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη ἔς τὸν Ἰμπραήμ γιὰ τοῖς λόξεσ του καὶ τοὺς διωγμοὺς του. Μὲ φετῶ τοῦ Μουφτῆ κατέβασαν τὸν Ἰμπραήμ ἀπὸ τὸν θρόνον, τὸν φυλάκισαν καὶ τὸν σκότωσαν (1648) γιὰ νὰ μὴ ξαναγίνη Σουλτάνος καὶ τότε ἀλοίμονό τους.

Σουλτάνος γίνεται τῶρα τὸ παιδί τοῦ Ἰμπραήμ, ὁ Μεχμέτ ὁ τέταρτος σὲ ἡλικία ἑπτὰ ἐτῶν, ἂν καὶ ἡ Kösem δὲν ἤθελε Σουλτάνο τὸν ἕγγονό της γιὰτι δὲν ἤξερε ἀπὸ ποιούς καὶ πῶς θὰ κυβερνηθῆ τὸ Κράτος. Ἀλλὰ τὸ παιδί αὐτὸ ἔμελλε νὰ βασιλέψῃ χρόνια πολλὰ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ καὶ πολλὰ πράγματα μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς βεζίρηδες Κιοπρουλήδες.

Ἡ βασίλισσα μητέρα πού εἶδε πενήντα χρόνια τῶρα τόσα τραγικὰ γεγονότα, πού εἶδε μικρὰ παιδιὰ νὰ γίνωνται ἔπειτα οἱ μεγαλύτεροι κακοῦργοι καὶ βέβαια γλύτωσε πολλὰς φορὲς ἀπὸ τοῦ Χάρου τὸ στόμα, ἔμελλε τῶρα νὰ νικηθῆ ἀπὸ μιὰ γυναῖκα ἀντίζηλή της. Ἡ νέα βασίλισσα μητέρα τοῦ Μεχμέτ, ἡ Ταρχάν ἢ Τερχάν εἶχε πάντοτε φόβους μήπως ἡ Kösem βγάλῃ τὸν γιό της ἀπὸ τὸν θρόνον· φιλόδοξη καὶ αὐτὴ ἀποφασίζει νὰ ξεκάμῃ τὴν Kösem γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ καὶ συνεννοεῖται μὲ μερικοὺς ἐχθροὺς της καὶ τοὺς εὐνοῦχοι τοῦ Παλατιοῦ. Σὲ 40 ὥρες ἔγινε τὸ πραξικόπημα, πρὶν προφθάσῃ νὰ συνεννοηθῆ ἡ Kösem μὲ Γενιτσάρους καὶ ἄλλους φίλους της — καὶ εἶχε πολλοὺς καὶ πιστοὺς, γιὰτι ξώδευε ἀφθονα χρήματα. Ὅταν πῆρε εἶδηση ἡ Kösem, δὲν πρόφθασε οὔτε νὰ κρυφθῆ. Μιὰ πιστὴ θαλαμηπόλος εἶπε ἔς τοὺς εὐνοῦχοι πού ὤρμησαν νὰ βροῦν τὴν βασιλομήτορα ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ Kösem: δὲν τὴν πίστεψαν ἀλλὰ τὴν ἔσπρωξαν παρήμερα. Ὅταν εὗρηκαν τὴν Kösem κρυμμένη εἰς τὸ Παλάτι, δοκίμασε αὐτὴ μὲ χρήματα, μὲ στολίδια νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος της τοὺς εὐνοῦχοι, ἀλλ' ἡ ἀμείλιχτη Ταρχάν πρόβλεψε κι' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν καὶ οἱ εὐνοῦχοι δὲν δέχονται τίποτε. Μὲ ἓνα σχοινάκι παραπετασμάτων, πού ἄρπαξαν ἀπὸ κεῖ κοντά, πολεμοῦν νὰ τὴν πνίξουν (οἱ στραγγαλισμοὶ ἄρσαν ξεχωριστὰ εἰς τοὺς Τούρκους): αὐτὴ προσποιεῖται ὅτι ἀποθαίνει γλήγορα καὶ οἱ εὐνοῦχοι τὴν ἀφήνουν καὶ φωνάζουν

öldi, ἐτελείωσε· ἀλλὰ κατόπιν καταλαβαίνουν ὅτι ἡ Kösem καὶ τώρα τοὺς γελᾷ καὶ τραβοῦν τὸ σχοινάκι δυνατὰ καὶ ὀριστικά. Ἡ πανουργία τῆς ἀσήμαντης Ταρχάν νίκησε τὴν εὐφυΐα τῆς μεγάλης Kösem, ὅπως γίνεται πολλὰς φορές.

Ἄν ἡ Kösem, πὺν τέλειωσε ἔτσι τραγικά, ἀδιαφόρησε μέσα ᾗς τὰ ἐγκλήματα πὺν ἔβλεπε ἢ καὶ μὲ τὸν ὀρηκτικὸ καὶ φιλόδοξο χαρακτῆρα τῆς ἐγκλημάτισε κι' αὐτὴ δὲν τὸ ξέρουμε. Ἡ ἀχόρταγη φιλοδοξία καὶ ὁ ἀχόρταγος ἐγωϊσμός εὐκόλα ὠδήγησε εἰς τὸ ἐγκλημα τοὺς μεγάλους, βασιλείαδες καὶ ἄλλους, πὺν εἶχαν εὐκόλα τὰ μέσα τοῦ σκοτωμοῦ. Μιὰ ἀμφιβολία ὅμως ἐπιτρέπεται γιὰ τὴν Kösem, γιὰτὶ ἡ ζωὴ τῆς, ὅσο τὴν ξέρουμε, ἦτο φιλόστοργη. Ὅλοι οἱ ἱστοριογράφοι Τοῦρκοι καὶ ἄλλοι, ὀμιλοῦν ὄχι μόνον γιὰ τὴν ὀμορφιά καὶ τὴν εὐφυΐα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν γενναιοδωρία καὶ τὴν φιλανθρωπία τῆς Kösem. Τὰ εἰσοδήματα πὺν εἶχεν ὡς Σουλτάνα ἢ βαλιδὲ (βασιλομήτωρ) τὰ ξώδευε εἰς φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς. Πλήρωνε τὰ χρεῖ φυλακισμένων διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ, πάντρευεν ὀρφανὰ καὶ ἄλλα πτωχὰ κορίτσια, ἔκτισεν ὕδραγωγεῖο εἰς τὸ Κάϊρον, ἔστειλε χρήματα εἰς τὴν Μέκκα διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἔκτισε τὸ περίφημον Validè - chan εἰς τὴν Πόλη, ξενῶνα γιὰ τοὺς πτωχοὺς, ξαγόραζε σκλάβες, πῆγαινε συχνὰ εἰς τὰ νοσοκομεῖα¹. Χωρὶς ἄλλο ἢ φιλανθρωπία τῆς αὐτῆ τῆς ἦτο μιὰ παρηγορία γιὰ τὴν ζωὴ μέσα ᾗς τὰ ἐγκληματικά παλάτια τῶν Σουλτάνων.

Θέλησα μὲ δυὸ λόγια νὰ θυμίσω αὐτὴ τὴν τραγικὴ γυναικα, ἀλλὰ τὶ ὄγκο ψυχολογικοῦ ὕλικου θὰ μᾶς ἔδιδε μιὰ λεπτομερέστερη μελέτη τῆς Kösem!

K. AMANTOS

¹ Βλ. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches τ. 5 (1829) 539 Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa τ. 4 (1856) σ. 27 — Ricaut, Histoire de l'état present de l'Empire ottoman, trad. par Briot 1670 σ. 32.